

TÜRK DEVLETLERİ PARLAMENTER ASAMBLESİ

HUKUK İŞLERİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER KOMİSYONU

ONUNCU TOPLANTI

9 Mart 2023, Ankara (Çevrimiçi)

KOMİSYON RAPORU

TÜRKPA 15. YILDÖNÜMÜ ÜYE DEVLETLER ARASI İŞBİRLİĞİ

I. GİRİŞ

Kırgızistan'ın Çolpon-Ata şehrinde düzenlenen Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) On Birinci Genel Kurul Toplantısı'nda kabul edilen 2023 Yılı Faaliyet Planı uyarınca, TÜRKPA Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Onuncu Toplantısı'nın Türkiye'de düzenlenmesi kararı alınmış ve takvime işlenmiştir. Toplantının konusu ise "TÜRKPA 15. Yıldönümü Üye Ülkeler Arası İş Birliği" olarak değerlendirilmiştir.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) çok taraflı ilişki zemininde bağımsız Türk devletleri parlamentolar arası bir kurumdur. Bu yönüyle çok taraflı ilişkilerin parlamentolar arasındaki kurumsallaşmış boyutudur. TÜRKPA, diğer uluslararası parlamenter kurumlar gibi parlamenter diplomasinin bir tezahürüdür. TÜRKPA bugün bölgesel sorunlara gözetim sağlamakta, bölgesel entegrasyona yönelik yasa ve politikaları uyumlulaştırmaktadır. Ayrıca, mevzuat için önerilerde bulunmak, seçim gözlemi ve iyi yönetim konuları da TÜRKPA'nın çalışma alanlarında yer almaktadır.

TÜRKPA, bölgesel bir uluslararası kuruluş olmasının yanı sıra parlamenter diplomasinin uluslararası değerlerinin taşıyıcısı olması yönüyle önem taşımaktadır.

Bu raporda, 15 yıllık tarihsel bir süreç içinde TÜRKPA'nın üye devletler arası iş birliğine olan etkilerini değerlendirmeye yönelik verileri bir araya getirmek amaçlanmıştır. TÜRKPA faaliyetlerini dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- 1) Genel Kurul Çalışmaları
- 2) Komisyonların Çalışmaları;
- 3) Seçim Gözlemi;
- 4) Türk İşbirliği Kurumları Koordinasyon Çalışmaları;
- 5) Uluslararası İlişkiler Çalışmalarıdır.

TÜRKPA'nın geride bıraktığı on beş yıllık dönemde, iletişim ve işbirliği zemininde ortaya çıkan müktesebatı üye ülkelerin ortak gelecek fikriyatlarını beslemektedir. TÜRKPA, ortak gündemi belirleyerek ve bu işbirliğinin katma değerini üreterek bölgesel ve küresel parlamenter işbirliğinde operasyonel tutarlılığın ve etkinliğin artırılmasını desteklemektedir.

1. Genel Kurul Çalışmaları

TÜRKPA bünyesinde bugüne kadar toplam on bir genel kurul toplantısı düzenlenmiştir. Genel Kurul, delegasyon sıfatıyla tarafların ulusal parlamento başkanlarından oluşan Asamble Konseyini de içinde barındırması boyutuyla üst yönetim organıdır. Yılda bir defadan az olmamak kaydıyla toplanan Genel Kurul'da her parlamento delegasyonu eşit haklara, bir oya sahiptir ve tüm kararlar oybirliğiyle alınır.

Ayrıca, Genel Kurul'da düzenlenen takdim töreniyle devletler hukukunun önemli bir cüzü ahde vefa ilkesi kapsamında Türk devletleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesine ve ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan kişiler, madalya ve madalya beratı ile ödüllendirilmektedir.

a) TÜRKPA Birinci Genel Kurulu (Bakü, 29 Eylül 2009)

Türk Devletler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) Birinci Genel Kurul Toplantısı 29 Eylül 2009 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'de gerçekleştirildi.

Toplantıda Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu Meclis Başkanı Sayın Ural Muhamedcanov, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneşinin Başkanı Sayın

Aytıbay Tagayev, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Mehmet Ali Şahin, üye devletlerin parlamenterleri ve parlamentoların idare yöneticileri katıldılar.

Genel Kurulda TÜRKPA Tüzüğü, Sekretarya Yönetmeliği ve ayrıca Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcılarının seçilmesi meseleleri müzakere edildi. Toplantıda konuşma yapanlar gündemdeki konular hakkında görüşlerini açıkladılar, tavsiyelerde bulundular. Müzakerelerin sonucu olarak TÜRKPA İçtüzüğü, Sekretarya Yönetmeliği ve yıllık bütçesi kabul edildi. Ayrıca Bakü Deklarasyonu kabul edildi.

b) TÜRKPA İkinci Genel Kurulu (Astana, 27-28 Nisan 2011)

TÜRKPA İkinci Genel Kurulu 27-28 Nisan 2011 tarihlerinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkenti Astana şehrinde gerçekleştirildi.

Genel kurul toplantısı Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın bağımsızlıklarının 20. yıldönümüne ithaf edildi.

Genel Kurul, Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Oktay Asadov'un, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Başkanı Sayın Ural Muhamedcanov'un, Kazakistan Cumhuriyeti Senato Başkanı Sayın Kayrat Mamin'in, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Ahmatbek Keldibekov'un ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Mehmet Ali Şahin'in ve parlamento heyetlerinin katılımlarıyla gerçekleştirildi. TÜRKPA dönem başkanlığı Asamble Konseyinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nden Kazakistan Cumhuriyeti'ne geçti.

Ayrıca, İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği Genel Sekreteri Sayın Mahmut Erol Kılıç, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi Genel Sekreteri Büyükelçi Halil Akıncı, Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Serhad Varlı, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı Sayın Fırat Purtaş da özel konuk olarak katılmıştır.

Genel Kurulda, Genel Sekreterliğin 2011-2012 yılları için öngörülen bütçesi, Kurulun içtüzüğüne ve Sekreterlik Yönetmeliğine ek ve değişiklikler, TÜRKPA resmî bayrak ve amblemi kabul edildi. Ayrıca TÜRKPA yeni dört daimî komisyonu kurulmuştur. Yeni yönetmeliğe esasen daimî komisyonların yetkileri ve faaliyet yönleri belirlenmiştir.

İstanbul Antlaşmasına yapılmış yeni eklerle TÜRKPAA resmî dilleri bünyesine BM'nin resmî dillerinden biri olan İngilizce eklenmiş ve üye devletlerin TÜRKPAA'daki heyetlerinin sayısı yediden dokuzaya çıkarılmış, Kazakistan Cumhuriyeti Senato Başkanı, TÜRKPAA Asamble Konseyi üyeliğine dâhil edilmiştir.

c) TÜRKPAA Üçüncü Genel Kurulu (Bişkek, 14-15 Haziran 2012)

TÜRKPAA Üçüncü Asamble Konseyi ve Genel Kurulu 14-15 Haziran 2012 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'de gerçekleşti.

Genel Kurul çalışmalarında TÜRKPAA'ya üye ülkeler olan Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Başkanı Sayın Nurlan Nigmatulin, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Asilbek Jeenbekov ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Cemil Çiçek'in başkanlığında heyetler, aynı zamanda Türk Devletleri Teşkilatı (dönem adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) temsilcileri katıldı. Toplantıda dönem başkanlığı Kazakistan Cumhuriyeti'nden Kırgız Cumhuriyeti'ne geçti ve dört daimî komisyonun sekreterleri seçildi.

TÜRKPAA Seçim Gözlem Misyonunun Türkiye, Kırgızistan ve Kazakistan'da yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine dair nihai kararları açıklandı. Genel Kurul oturumunda 2013 yılına ait Genel Sekreterli bütçe tasarısının onaylandı. Daimî komisyonların başkan yardımcılarının seçildiği toplantı sonunda Bişkek Deklarasyonu kabul edildi.

d) TÜRKPAA Dördüncü Genel Kurulu (Ankara, 11-12 Haziran 2013)

TÜRKPAA Dördüncü Genel Kurulu 11-12 Haziran 2013 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'da icra edildi.

Genel Kurul, İstanbul Anlaşmasının ve TÜRKPAA'nın kuruluşunun 5. yıl dönümüne adanmıştır.

Genel Kurul çalışmalarında TÜRKPAA'ya üye ülkeler olan Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Başkanı Sayın Nurlan Nigmatulin, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Asilbek Jeenbekov ve Türkiye

Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Cemil Çiçek'in başkanlığında heyetler katıldı. Ayrıca, Genel Kurula, Macaristan Millî Meclisi, İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB), Türk Devletler Teşkilatı, TÜRKSOY, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) ve Dünya Türk Gençliği Birliği temsilcileri iştirak etti.

Genel Kurulda 2014 yılı Genel Sekreterlik öngörülen bütçesi kabul edildi. Bu Genel Kurulda dört yıllık süre ile görev yapacak olan yeni Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcıları seçildi.

e) TÜRKPA Beşinci Genel Kurulu (Bakü,12-13 Haziran 2014)

TÜRKPA Beşinci Genel Kurul Toplantısı 12-13 Haziran 2014 tarihlerinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'de düzenlendi.

Toplantı Kazakistan Parlamentosu Meclis Başkanı Sayın Habibullah Yakupov, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Asilbek Jeenbekov ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Cemil Çiçek'in katılımlarıyla icra edildi. Genel Kurul öncesinde gerçekleştirilen Asamble Konseyi'nde TÜRKPA dönem başkanlığı Türkiye tarafından Azerbaycan Millî Meclisi'ne devredilmiştir.

Genel Kurul Toplantısında, Asamble Konseyi, TÜRKPA daimî komisyonlarının yapılandırılması konusunda "Sosyal, Kültürel ve İnsani İlişkiler Komisyonu", "Uluslararası İlişkiler ve Hukuk İşleri Komisyonu" ve "Ekonomik İşbirliği Komisyonunun" yapılandırılması ile ilgili teklif onaylandı. Çevre ve Tabii Kaynaklar Komisyonunun kurulmasına karar verildi. Ayrıca, TÜRKPA 2015 yılı bütçesi kabul edildi. Azerbaycan'da gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri ilgili seçim gözlem raporu ele alındı.

f) TÜRKPA Altıncı Genel Kurulu (Astana, 3-4 Aralık 2015)

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi Altıncı Genel Kurulu 3-4 Aralık 2015 tarihlerinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleşti.

Toplantıya Azerbaycan Cumhuriyeti Meclis Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Başkanı Sayın Habibullah Yakupov, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Asilbek Jeenbekov ve Türkiye Büyük Millet Meclis Başkan Yardımcısı Sayın

Ahmet Aydın ve Gözlemci statüsünde Macaristan Ulusal Meclis Başkan Yardımcısı Sayın Márta Mátrai katıldı.

Toplantıya Türk işbirliği kurumları ve uluslararası kurumlardan katılımlar olmuştur. Bunlar, Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSOY, Türk Akademisi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Uluslararası Göç Teşkilatı temsilcileridir.

Asamble Toplantısında dönem başkanlığı Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi'nden Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi'ne geçti.

Toplantıda ayrıca ilk defa olarak TÜRKPA hizmet madalyaları takdim edilmiştir. Türk Dili konuşan ülkeler arasındaki işbirliğin genişletilmesine ve sağlamlaştırılmasına yönelik hizmetlerine göre Azerbaycan Cumhuriyeti Meclis Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Başkanı Sayın Habibullah Yakupov, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Asilbek Jeenbekov ve Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı Sayın İsmail Kahraman madalya ile taltif edildi.

Asamble Konsey Toplantısı ve Genel Kurul'un gündemine TÜRKPA yıllık faaliyeti, Daimî Komisyonlar başkan ve başkan yardımcılarının seçilmesi ve ayrıca komisyonların rapor ve tavsiye kararlarının kabul edilmesi, üye ülkelerde yapılan cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine ilişkin TÜRKPA Gözlem Misyonunun raporları gibi konular dâhil edildi. Genel Kurul, Astana Deklarasyonu'nun kabul edilmesiyle sona erdi.

g) TÜRKPA Yedinci Genel Kurulu (Bişkek, 8 Aralık 2017)

TÜRKPA Yedinci Genel Kurulu 8 Aralık 2017 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te "Parlamentolarda Şeffaflık: Karar Verme Sürecinde Yeni Teknolojiler" ana gündemi ile toplandı.

Toplantıya Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Başkan Yardımcısı Sayın Gülmira İsimbayeva, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Dastanbek Cumabekov ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın İsmail Kahraman katıldı. Macaristan Ulusal Meclisi Başkan Yardımcısı Sayın István Jakab gözlemci olarak yer aldı. Özbekistan heyetinin ilk defa katıldığı Genel Kurul'da Özbekistan Âli Meclisi Yasama Kamarası Başkan Yardımcısı Sayın Neriman Umarov onur konuğu olarak

iştirak etmiştir. Konsey oturumunda TÜRKPA Dönem Başkanlığı Kazakistan'dan Kırgızistan'a geçti.

Türk Devletleri Teşkilatı (dönem adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi), TÜRKSOY, Uluslararası Türk Akademisi, Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) temsilcileri Genel Kurula katıldı.

Genel Kurul'da Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcıları seçildi. Ayrıca TÜRKPA komisyonlarının başkan ve başkan yardımcılarını onaylandı. Toplantı bitiminde, Ala-Arça Deklarasyonu imzalandı.

h) TÜRKPA Sekizinci Genel Kurul (İzmir, 20-21 Kasım 2018)

TÜRKPA Sekizinci Genel Kurulu, 20-21 Kasım 2018 tarihinde İzmir'de gerçekleşti.

Genel Kurul toplantısına Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclis Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu Meclis Başkanı Nurlan Nigmatulin, Kırgızistan Meclis Başkanı Sayın Dastanbek Cumabekov Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve TÜRKPA Dönem Başkanı Sayın Binali Yıldırım'ın yanı sıra, Macaristan Ulusal Meclisi Başkanı Sayın László Kövér gözlemci sıfatıyla ve Özbekistan Cumhuriyeti Meclis Başkanvekili Sayın Hatamjon Ketmonov misafir olarak katıldı.

Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSOY, Uluslararası Türk Kültür ve Mirası Vakfı, İslam İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı Üyesi Ülkeler Parlamento Asamblesi (İSİPAB), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) temsilcilerinin yanı sıra Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Dünya Türk Gençleri Birliği temsilcileri toplantıya katılım gerçekleştirdi.

TÜRKPA komisyonlarının son toplantılarına dair raporların ve tavsiyelerin kabul edilmesini, TÜRKPA uluslararası gözlemcilerinin Azerbaycan'da cumhurbaşkanlığı seçimleri ve Türkiye'deki cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerine ilişkin misyonlarının raporlarını da içeriyordu. Toplantının sonunda Sekizinci Genel Kurul oturumunun nihai belgesi olarak İzmir Bildirgesi kabul edildi.

i) TÜRKPAA Dokuzuncu Genel Kurulu (Bakü, 18 Aralık 2019)

TÜRKPAA Dokuzuncu Genel Kurulu, 18 Aralık 2019 Bakü'de gerçekleştirildi. Toplantının ana teması "Türk Dünyasında Parlamenter Diplomasi: Barış ve Güvenlik için Bölgesel İşbirliğinin Güçlendirilmesi" oldu.

Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Oktay Asadov, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Başkanı Sayın Nurlan Nigmatulin, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Başkanı Sayın Dastanbek Cumabekov, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Mustafa Şentop ve Özbekistan Ali Meclisi Senato Başkanı Sayın Tanzila Narbayeva ise toplantıya misafir olarak katıldı.

Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSÖY, Uluslararası Türk Akademisi, Uluslararası Türk Kültür ve Mirası Vakfı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA), İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB), Bağımsız Devletler Topluluğu Parlamentolar Arası Asamblesi (BDTPA), Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Teşkilatı (GUAM) ve Türk Dünyası Kadın Platformu temsilcileri toplantıya iştirak etti.

Toplantıda, komisyonların son toplantılarının raporları ve tavsiye kararları, Kazakistan'daki cumhurbaşkanlığı erken seçimleri hakkındaki Seçim Gözlem Misyonu Raporu, Sekretarya Yönetmelikleri ve Seçim Gözlem Yönetmelikleri revizyonu gibi konular ele alındı. Toplantıda, Türk Dünyasının Somut Olmayan Kültürel Mirasının Korunması ve Turizme ilişkin model kanunu değerlendirildi ve kabul edildi. Kadın Parlamenterler Grubu ve Genç Parlamenterler Grubu kuruldu. Genel Kurul sonunda Bakü Deklarasyonu kabul edilmiştir.

j) TÜRKPAA Onuncu Genel Kurulu (Türkistan, 28 Eylül 2021)

TÜRKPAA Onuncu Genel Kurul Toplantısı 28 Eylül 2021 tarihinde Türk Dünyasının Manevi Başkenti Türkistan'da gerçekleşti. Genel Kurulun teması "Türk Devletleri Arasında Parlamentolar arası İşbirliğine Yönelik Beklentiler" olmuştur.

Kazakistan Cumhuriyeti Meclis Başkanı ve TÜRKPAA Dönem Başkanı Sayın Nurlan Nigmatulin açılış konuşması ile toplantıyı açtı. TÜRKPAA üyesi parlamentoların başkanları Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Başkanı Sayın Sahiba Gafarova, Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş

Başkanı Sayın Talant Mamıtoev ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Sayın Mustafa Şentop'un yanı sıra Macaristan Ulusal Meclisi Birinci Başkan Yardımcısı Sayın Márta Mátrai gözlemci olarak ve Özbekistan Cumhuriyeti Âli Meclisi Başkan Yardımcısı Sayın Ulugbek İnoyatov konuk olarak Genel Kurul'da birer konuşma yaptı.

Toplantıya, Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSOY, Uluslararası Türk Akademisi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Parlamenterler Asamblesi, İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği, Bağımsız Devletler Topluluğu Parlamenter Asamblesi, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi ve Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi gibi Türk işbirliği kurumları ve gözlemci kuruluşları katılım gerçekleştirdi.

TÜRKPA Daimî Komisyonları Başkan ve Başkan Yardımcılarının seçimleri onaylandı. Ayrıca toplantıda, Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcıları seçildi. Genel Kurul, Türkistan Deklarasyonu'nun kabul edilmesiyle sona erdi.

k) TÜRKPA Onbirinci Genel Kurulu (Çolpan-Ata, 24 Haziran 2022)

Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş ev sahipliğinde düzenlenen TÜRKPA On Birinci Genel Kurul Toplantısı, 24 Haziran 2022 tarihinde Çolpon-Ata'da düzenlendi. Genel Kurul "Parlamento Diplomasisi: Güven ve Ortaklığın Temeli" başlığı altında toplandı.

Toplantıya Azerbaycan Millî Meclis Başkanı Sayın Sahibe Gafarova, Kazakistan Meclis Başkanı Sayın Yerlan Koşanov Kırgızistan Meclis Başkanı Sayın Talant Mamıtoev, ve Türkiye Büyük Millet Meclis Başkanı Sayın Mustafa Şentop, katıldı.

Asamble Konsey Toplantısında, Kırgızistan Meclis Başkanı Mamıtoev, TÜRKPA Dönem Başkanlığını Kazakistan'dan devraldı. Genel Kurul'da Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) adı, Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) şeklinde değiştirildi. TÜRKPA On İkinci Genel Kurul Toplantısı'nın 27-29 Nisan 2023 tarihinde İstanbul'da yapılmasına karar verildi.

Toplantı sonunda TÜRKPA On Birinci Genel Kurulunun Çolpon-Ata Bildirisi imzalandı.

2. Komisyonların Çalışmaları

TÜRKPA'da uzmanlık alanlarına göre ayrılmış dört daimî komisyon çalışmalarını yürütmektedir. 2011 yılının ikinci yarısında ihtisas komisyonları çalışmalarına başladı. Komisyonlar tarafından sunulan ilk çalışmalar Üçüncü Genel Kurul gündemine girdi.

Komisyonlar kendi görev alanlarındaki sorunları ele alır ve rapor ve tavsiye kararı şeklinde belgeler hazırlayarak Genel Kurula sunar.

2.1. Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu

TÜRKPA Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Birinci Toplantısı 19-21 Aralık 2011 tarihleri arasında Ankara'da düzenlendi. Toplantıda "TÜRKPA Üyesi Parlamentoların Anayasa Sisteminde Görev ve Yükümlülükleri ve Milletvekillerin Rolü" konulu rapor ve tavsiye karar görüşüldü.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu İkinci Toplantısı 4-7 Kasım 2012 tarihleri arasında Bakü'de gerçekleşti. Toplantıda, "TÜRKPA Üyesi Parlamentoların Tüzükleri ve Milletvekillerin Yetkileri" ve "TÜRKPA Üyesi Ülkeler Arasında Mevzuat konularında işbirliği" konusu ile ilgili rapor ve tavsiye kararları görüşüldü.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Üçüncü Toplantısı 28 Nisan 2014 tarihinde Astana'da yapıldı. Kazakistan Meclisi Milletvekili ve Komisyon Başkan Yardımcısı Sayın Nurlan Abdirov başkanlığında yapılan toplantıya TÜRKPA üyesi ülkelerden milletvekilleri, uzman heyetler ve diplomatik misyon temsilcileri katıldı. Komisyon toplantısı öncesi, parlamento uzmanları tarafından düzenlenen toplantıda, TÜRKPA kuruluş belgeleri ve diğer hukuki dokümanlar hakkında görüş ve öneriler ele alındı.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Dördüncü Toplantısı, 29 Nisan 2015 tarihinde Bişkek'te yapıldı. Kırgızistan parlamentosunda yapılan komisyon toplantısına milletvekillerinin katılımı yanı sıra Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye büyükelçileri ve ilgililer hazır bulundu. TÜRKPA Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkanı TBMM Milletvekili Sayın Haluk İpek'in başkanlığında yapılan toplantının gündemini "TÜRKPA Üyesi Ülkelerdeki Seçimler, Seçim Sistemleri ve Asambelenin Seçim Gözlem Faaliyetleri" hakkındaki raporu ile tavsiye kararları oluşturdu.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Beşinci Toplantısı 17 Mayıs 2016 tarihinde Ankara'da gerçekleşti. Toplantıya TBMM Üyesi ve Komisyon Başkanı Sayın Haluk İpek başkanlık etti. Toplantıya Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin parlamento üyeleri ve uzmanları katıldı. "Bilişim Suçlarına Karşı Mücadele: Üye Ülkeler Arasında Hukuki Çerçevenin ve İşbirliğinin Geliştirilmesi" ana gündemi ele alındı. Ayrıca, TÜRKPA mali belgeleri, Liyakat Nişanları Yönetmeliği ve 18 Mart 2016 tarihinde Ankara'da düzenlenen Yasama Uyum Çalışması İkinci Toplantısı'nın sonuçları müzakere edildi.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Altıncı Toplantısı 31 Ekim 2018 tarihinde Bakü'de icra edildi. Toplantı, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'den gelen milletvekilleri ve uzmanların katılımı ile gerçekleşti. Toplantının ana gündem maddesi "TÜRKPA Üyesi Ülkelerin Terörle Mücadele Mevzuatına İlişkin Ortak Tutum Oluşturulması" konusu oldu.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonunun Yedinci Toplantısı 1 Mart 2019 tarihinde Astana'da yapıldı. Toplantıda milletvekilleri ve üye ülkelerden uzmanlar, üye ülkelerin ilgili bakanlık temsilcilerinin yanı sıra Uluslararası Türk Akademisi ve Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi gibi diğer kurumların temsilcileri bir araya geldi. Toplantı ana gündem maddesi olarak "TÜRKPA Üye Ülkelerinde Yüksek Öğretimde Denklik Süreci" konusu değerlendirildi. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" Model Kanunu değerlendirilmek üzere Genel Kurul Toplantısına sevk edildi.

Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Sekizinci Toplantısı 20 Eylül 2021 tarihinde çevrimiçi formatta gerçekleştirildi. Toplantıya Komisyon üyeleri ve Sekreteryaya temsilcileri katıldı. Toplantıyı Kazakistan Meclisi Milletvekili ve TÜRKPA Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkan Yardımcısı Sayın Sautbek Abdrahmanov yönetti. Katılımcılar, "TÜRKPA Üyesi Ülkeler Arasında Turizmin Geliştirilmesi: Kovid-19 Salgınının Etkisi ve Gelecekte Beklentiler" konusunu ele aldılar.

TÜRKPA Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Dokuzuncu Toplantısı 9 Haziran 2022 tarihinde çevrim içi ortamda yapıldı. Toplantı "Dış Politika İşbirliğinde Parlamentoların Rolü" başlığı altında düzenlendi. Komisyon Başkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Üyesi Sayın Erol Kaya

başkanlığındaki toplantıya komisyon üyesi milletvekilleri ve Sekretarya temsilcileri katıldı. Komisyon Başkan Yardımcısı ve Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi Üyesi Sayın Sautbek Abdrahmanov ve Komisyon Başkanı Sayın Erol Kaya tarafından sunulan rapor ve tavsiye karar, oy birliğiyle kabul edildi.

2.2. Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu

TÜRKPA Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu Birinci Toplantısı 24-25 Kasım 2011 tarihinde Astana'da yapıldı. Toplantıda Bilge Korkut Programı ile ilgili rapor ve öneriler, Türk devletleri arasında sosyal, kültürel ve insani ilişkilerin yeni süreçleri ele alındı.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu İkinci Toplantısı 5 Nisan 2013 tarihinde Ankara'da gerçekleşti. Toplantıda "Ortak Türk Terminoloji Vakfının Kurulmasına İlişkin Temel Konular" ile ilgili rapor ve tavsiye kararı tartışmaya açıldı.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu Üçüncü Toplantısı 15 Nisan 2014 tarihinde Bişkek'te gerçekleşti. Toplantıda, Türk devletlerinin ilişkilerini pekiştirmek amacıyla mütercimlik faaliyetini düzenleme, özel sözcükler çıkarma ve "Türk Dilleri Günü" konuları ele alındı.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu Dördüncü Toplantısı 2 Aralık 2014 tarihinde Bakü'de düzenlendi. Azerbaycan Millî Meclisi Milletvekili ve Komisyon Başkanı Yardımcısı Sayın Sevinc Hüseynova'nın yönettiği toplantıda TÜRKPA üyesi ülkeler arasında bilgi alışverişinin artırılması konusu değerlendirildi.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu Beşinci Toplantısı 24 Mayıs 2016 tarihinde Astana'da gerçekleşti. Kırgızistan Parlamentosu Milletvekili ve Komisyon Başkanı Sayın Sadık Şer Niyaz'ın başkanlık ettiği toplantıya üye ülkelerin milletvekilleri, Türk Devletleri Teşkilatı ve TÜRKSOY temsilcileri katıldı.

Sosyal, Kültürel ve İnsani İşler Komisyonu Altıncı Toplantısı 14 Eylül 2018 tarihinde Bişkek'te yapıldı. Kırgızistan Parlamentosu Üyesi ve Komisyon Başkanı Sayın Sadık Şer Niyaz toplantıya başkanlık etti. Toplantı

kapsamında Türk Sinema Günleri Açılış Töreni ve uzman grubu toplantısı gerçekleştirildi. Toplantıda, Kültür Bakanlıkları temsilcileri, film yapımcıları, Ulusal Film Stüdyoları temsilcileri, animatörler ve sinema analistleri bir araya geldi. Toplantının ana gündem maddesi, “Türk Devletlerinde Türk Kültürel Mirasının Bir Parçası Olarak Sinema ve Animasyon: Mevzuat ve Uygulama Yönleri” konusu oldu.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu Yedinci Toplantısı, 16 Mayıs 2019 tarihinde Ankara'da gerçekleşti. Toplantının ana gündemi “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet: TÜRKPA Ülkelerinde Modern Aile Değerleri” konusu ele alındı.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu Sekizinci Toplantısı, parlamenterler ve sekretarya temsilcilerinin katılımıyla 20 Eylül 2021 tarihinde çevrimiçi formatta gerçekleştirildi. Toplantıyı Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Üyesi ve TÜRKPA Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyon Başkan Yardımcısı Sayın Nizami Caferov yönetti. Toplantının ana teması “Pandemi Döneminde TÜRKPA Üyesi Ülkelerin Kırsal Bölgelerinde Sosyal Durum” konusu oldu. Uzman toplantılarında görüşülen “Sinematografi ve Görsel-İşitsel Eserlerin Yapımında Yabancı Yatırımları Çekmek” ve “Sinematografi” model kanun taslakları Genel Kurula sevk edildi.

Sosyal, Kültürel ve İnsani Meseleler Komisyonu'nun Dokuzuncu Toplantısı 22 Nisan 2022 tarihinde Bakü'de icra edildi. Toplantının ana gündem maddesi “TÜRKPA Ülkelerinde Sosyal Girişimciliğin Desteklenmesi” oldu. Bu doğrultuda hazırlanan “Sosyal Girişimciliğin Gelişimi” model kanun taslağı Genel Kurula sevk edildi.

2.3. Ekonomik İşbirliği Komisyonu

TÜRKPA Ekonomik İşbirliği Komisyonu Birinci Toplantısı, 27-28 Ekim 2011 tarihlerinde Bişkek'te gerçekleştirildi. Toplantı, “TÜRKPA Üyesi Ülkelerin Ekonomik İşbirliği Beklentileri” ana teması üzerine bina edildi. Toplantı gündemine ilişkin alınan kararlar oy birliği ile kabul edilerek Genel Kurul gündemine havale edildi.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu İkinci Toplantısı 5 Nisan 2013 tarihinde Ankara'da gerçekleştirildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan toplantıda "TÜRKPA Üyesi Ülkelerde Yatırım Ortamının İyileştirilmesi" konusundaki rapor ve tavsiye kararlar müzakere edildi.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu 3. Toplantısı, Bakü'de gerçekleşti. Azerbaycan Millî Meclisi'nde gerçekleştirilen toplantıya Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye ve ev sahibi ülkenin milletvekillerinden oluşan komisyon üyeleri, Türk Devletler Teşkilatı ve Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) Hükümetlerarası Komisyon temsilcileri katıldı. Ayrıca, toplantı öncesinde Ulaştırma Bakanlığı ve parlamento komisyon temsilcilerinin katılımıyla uzman grubu toplantısı düzenlendi.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu Dördüncü Toplantısı, 10 Kasım 2014 tarihinde yapıldı. Toplantıya, TÜRKPA Ekonomik İşbirliği Komisyonu Başkanı ve Kazakistan Cumhuriyeti Milletvekili Sayın Serikyan Kanayev başkanlık yaptı. Toplantının temel gündemi "Türk Devletleri Arasında Enerji Sektörü Gelişimi Alanında İşbirliği" oldu.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu Beşinci Toplantısı, TÜRKPA Yedinci Genel Kurulu çerçevesinde 7 Aralık 2017 tarihinde Bişkek'te gerçekleşti. Toplantının ana gündemi "Üye Ülkelerde Ekonominin Çeşitlendirilmesi" oldu.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu Altıncı Toplantısı, 27-28 Eylül 2018 tarihinde Ankara'da yapıldı. Toplantıda ana gündem "TÜRKPA Üye Ülkelerinde Yenilikçi Girişimcilik Beklentileri" konusu ele alındı.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu Yedinci Toplantısı 8 Nisan 2019 tarihinde Bakü'de düzenlendi. Toplantının temel gündemi "Ortak Teknoloji Geliştirilmesi: TÜRKPA Ülkelerinin Bilim ve İş Toplulukları Arasında Çok Taraflı İşbirliği" oldu.

Ekonomik İşbirliği Komisyonu Sekizinci Toplantısı 20 Eylül 2021 tarihinde çevrimiçi formatta gerçekleşti. Toplantının ana teması "Yeşil ekonomi", inovasyon ve dijitalleşme için yasama desteği tecrübesi oldu. Toplantıda, "Elektronik Ticaret" model kanun taslağı görüşülerek Genel Kurula sevk edildi.

TÜRKPA Ekonomik İşbirliği Komisyonunun “Pandemi Sonrası Ekonomi: KOBİ'lere Devlet Desteği” başlıklı Dokuzuncu Toplantısı 20 Mayıs 2022 tarihinde Astana’da yapıldı. Yapılan değerlendirmelerde, pandemi ve sonrası dönemde küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemek için uygulanan önlemlere ilişkin üye devletlerin tecrübeleri paylaşıldı.

2.4. Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu

Çevre , Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu Birinci Toplantısı 2 Nisan 2015 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi üyesi Sayın Prof. Dr. Ehliman Emiraslanov’un başkanlığında Ankara’da yapıldı. Toplantıda “Türk Devletlerinde Çölleşme ile Mücadele” konusu ele alındı.

Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu İkinci Toplantısı 24 Kasım 2016 tarihinde Bakü’de gerçekleşti. Toplantıda “Küresel İklim Değişiklikleri: TÜRKPA Üyesi Ülkeler için Neden ve Sonuçları” konusu görüşüldü.

Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu Üçüncü Toplantısı 22 Haziran 2017 tarihinde Astana’da düzenlendi. Üçüncü Toplantının ana gündem maddesi: “Üye Ülkelerde Alternatif Enerji Kaynaklarının Gelişimi” oldu. Toplantı, yenilenebilir enerji kaynakları kapsamında düzenlenen EXPO-2017 Astana Uluslararası Fuarı ile ilişkilendirildi.

Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu'nun Dördüncü Toplantısı 14 Eylül 2018 tarihinde Bişkek'te gerçekleşti. Toplantının ana gündem maddesi “Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların Yayılmasının Etkileri” konusu oldu.

Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu Beşinci Toplantısı, 30 Mayıs 2019 tarihinde Bişkek'te düzenlendi. Toplantıda ana gündem maddesi olarak “Doğal Kaynakların Ekolojik Kullanımı: Yasama Desteği” konusu ele alındı. Turizm Model Kanun taslağı değerlendirilerek Genel Kurula sevk edildi.

Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu Altıncı Toplantısı, 20 Eylül 2021 tarihinde çevrimiçi ortamda gerçekleştirildi. Toplantıya Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Sağlık Komisyonu Başkanı ve TÜRKPA Çevre ve Doğal Kaynaklar Komisyonu Başkanı Sayın Ahliman Amiraslanov başkanlık etti. Toplantıda, "Su Kaynakları ve Toprak Yönetimi" konusu ele alındı. Enerji Kaynaklarının Tasarruflu Kullanımı ve Enerji Verimliliği Model Kanun taslağı görüşülerek Genel Kurula sevk edildi.

TÜRKPA Çevre, Doğal Kaynaklar ve Sağlığın Korunması Komisyonu Yedinci Toplantısı, 11 Mayıs 2022 tarihinde Ankara'da düzenlendi. Toplantının ana gündem maddesi "TÜRKPA Üyesi Devletlerde Sağlık Sistemlerinin Uyumlaştırılması" oldu.

3. Seçim Gözlem Çalışmaları

2010 yılından itibaren TÜRKPA gözlem misyonları üye ülkeler Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile kardeş ülke Özbekistan'da cumhurbaşkanlığı, parlamento seçimleri ve referandumları müşahede etmektedir.

Seçim Gözlemi, TÜRKPA'nın öncelikli faaliyet alanlarından biridir. Misyonlar, TÜRKPA üye ülkelerinin parlamentolarının üyeleri ve TÜRKPA Sekretaryası temsilcilerinden oluşmaktadır.

TÜRKPA gözlemcileri seçim öncesinde üye ülkelerdeki Merkez Seçim Komisyonlarının üst düzey yetkilileri ve hükümet yetkilileri ile düzenli olarak görüşmektedir. TÜRKPA gözlem misyonu, seçim sürecini tüm aşamaları ile müşahade ederek, seçim bölgelerini ziyaret etmekte ve hazırlık sürecini değerlendirmektedir. Gözlem misyonu seçmenler, seçim bölgesi temsilcileri, yetkililer, siyasi ve toplumsal örgütlerin temsilcilerini içine alan seçimin bütün paydaşlarıyla görüşmektedir.

Gözlemciler, 2005 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Uluslararası Gözlemciler Davranış Kodeksi'nde belirtilen objektiflik, şeffaflık ve tarafsızlık ilkelerine, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tavsiyelerine ve diğer uluslararası normlara riayet etmektedir.

Gözlem misyonları seçim ve referandumların sonuçlarını basın toplantıları ile kamuoyuyla paylaşmaktadır. TÜRKPA bünyesinde bugüne kadar aşağıdaki yirmi beş seçim sürecinde seçim gözlemi gerçekleştirilmiştir.

- i. Kazakistan Cumhuriyeti Erken Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (20 Kasım 2022)
- ii. Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Referandumu (5 Haziran 2022)
- iii. Kırgız Cumhuriyeti Parlamento Seçimleri (28 Kasım 2021)
- iv. Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Seçimi (24 Ekim 2021)
- v. Kırgız Cumhuriyeti Anayasa Referandumu (11 Nisan 2021)
- vi. Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Yönetim Şeklini Belirleme Referandumu (10 Ocak 2021)
- vii. Kazakistan Cumhuriyeti Meclisi Milletvekili Seçimleri (10 Ocak 2021)
- viii. Azerbaycan Cumhuriyeti Parlamento Seçimleri (9 Şubat 2020)
- ix. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Erken Seçimleri (9 Haziran 2019)
- x. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento Seçimleri (24 Haziran 2018)
- xi. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Erken Seçimleri (20 Nisan 2018)
- xii. Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (15 Ekim 2017)
- xiii. Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Erken Seçimleri ve Maslikhat Seçimleri (20 Mart 2016)
- xiv. Türkiye Cumhuriyeti Erken Genel Seçimler (1 Kasım 2015)
- xv. Azerbaycan Cumhuriyeti Parlamento Seçimleri (1 Kasım 2015)
- xvi. Kırgız Cumhuriyeti Parlamento Seçimleri (4 Ekim 2015)
- xvii. Türkiye Cumhuriyeti Genel Seçimleri (7 Haziran 2015)
- xviii. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Erken Seçimleri (26 Nisan 2015)

- xix. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (9 Ekim 2013)
- xx. Kazakistan Cumhuriyeti Erken Parlamento Seçimleri (15 Ocak 2012)
- xxi. Türkiye Cumhuriyeti Genel Seçimleri (12 Haziran 2011)
- xxii. Kırgız Cumhurbaşkanlığı Seçimleri (30 Ekim 2011)
- xxiii. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Erken Seçimleri (3 Nisan 2011)
- xxiv. Azerbaycan Cumhuriyeti Parlamento Seçimleri (7 Kasım 2010)
- xxv. Kırgız Cumhuriyeti Jogorku Keneş Seçimleri (10 Kasım 2010)

4. Türk İşbirliği Kurumları Koordinasyon Çalışmaları

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi'nin (TÜRKPA) odaklandığı konular içinde üye ülkeler arasında siyasi diyalogun geliştirilmesi konusu yer almaktadır. Bu doğrultuda TÜRKPA, Türk dünyasında siyasi birliğin kurulmasına yönelik çalışma yapan diğer kurumsal mekanizmalara aktif olarak destek vermektedir.

TÜRKPA, Türk devletleri arasında ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliğine yönelik ortak bir model oluşturmak amacıyla Türk Devletleri Teşkilatı, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Uluslararası Türk Akademisi ve Uluslararası Türk Kültür ve Miras Vakfı ile yakın işbirliği içindedir.

TÜRKPA, Türk işbirliği kurumları arasındaki etkileşimin güçlendirilmesine büyük önem vermektedir. Bu kapsamda işbirliği gündeminin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla Türk İşbirliği Kurumları Koordinasyon Komitesi Toplantılarında yerini almaktadır.

TÜRKPA, Türk Devletleri Teşkilatı, TÜRKSOY, Uluslararası Türk Akademisi ve Uluslararası Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi kardeş teşkilatlarla iş birliği içinde çalışmalarına devam ederken, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Ahmet Yesevi Üniversitesi ve Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi gibi kuruluşlarla da yakın mesai halindedir.

5. Uluslararası İlişkiler Çalışmaları

TÜRKPA, bölgede ve uluslararası kamuoyunda barışın, güvenin ve dostluğun güçlendirilmesi için parlamenter diplomasiden yararlanmaktadır. Kurulduğu günden bugüne, uluslararası işbirliklerini geliştiren TÜRKPA, bölgesel ve küresel uluslararası ilişkiler sisteminde görünürlüğü, faaliyetlerinin vazgeçilmez bir parçası konumundadır.

Strateji Belgesinde belirtildiği gibi, uluslararası işbirliğinin çok yönlü olarak geliştirilmesine ve önde gelen uluslararası kuruluşlarla iletişim ve onlarla yapıcı bir şekilde işbirliği yapma fırsatlarının araştırılmasına odaklanmaktadır.

TÜRKPA, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Parlamentosu, Bağımsız Devletler Topluluğu Parlamentolar Arası Asamblesi (BDTPA), İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB) gibi bölgesel örgütlere yönelik de parlamentolar arası diplomasi uygulamaktadır. Macaristan Ulusal Meclisi, İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB) ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA) TÜRKPA'da gözlemci statüsündedir. Böylece TÜRKPA, parlamento birliktelikleri arasındaki konumunu güçlendirmektedir.

TÜRKPA ile Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev'in girişimiyle kurulan Bağlantısızlar Hareketi Parlamenter Ağı arasında 23 Şubat 2023 tarihinde iki kurum arasında işbirliğine ilişkin olarak Mutabakat Zaptı imzalandı.

TÜRKPA'nın gözlemci statüsünde olduğu kuruluşlar, İslam İşbirliği Teşkilatı Parlamento Birliği (İSİPAB), Parlamentolar Arası Birlik (PAB), Uluslararası Parlamentolar Genel Sekreterleri Birliği (ASGP), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi (KEİPA), Asya Parlamenter Asamblesi (APA) ve Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (CICA).

Aynı zamanda TÜRKPA, birçok uluslararası kuruluş ile geçtiğimiz on beş yıl içerisinde ortak faaliyetlerde bulundu ve ortak çalışma zemininde bir araya geldi.

II. SONUÇ

Birleşmiş Milletler sisteminin öncülük ettiği uluslararası toplumu bir araya getiren yapılar içinde parlamenter asambleler ayırt edici bir yere sahiptir. Asambleler bu önemini vatandaşların seçimlerle ortaya çıkmış iradesi olan parlamentolara borçludur. Bu doğrultuda TÜRKPA üye ülke vatandaşlarından ve kamuoylarından gelen yüksek temsil gücüyle küresel tartışmalara katılarak barış, güvenlik ve kalkınmaya yönelik uluslararası çabalara katkıda bulunmaktadır.

Dört üye devletin parlamentolarını bir araya getiren bir kurum olarak TÜRKPA, bugüne kadar ülkelerinin ekonomik, sosyo-kültürel ve yasama potansiyelini geliştirme yönünde ciddi adımlar atmıştır. TÜRKPA çok taraflı siyasi iş birliği mekanizmalarını güçlendirmek için çaba göstermektedir.

Üye ülkelerin parlamento ve hükümetleri, Türk iş birliğinin ortak hedeflerine başarıyla ulaşmak amacıyla üye devletler arasında büyük ölçüde uyum sağlayarak barış, güvenlik ve siyasi istikrar tesisi sürecinde konsolidasyon sağlayabilmek için TÜRKPA bölgesinde her alanda işbirliğini canlandırabilmek bağlamında mevcut fırsatları değerlendirmelidir.

Üye ülkeler arasındaki parlamenter iş birliği bölgedeki faaliyetlerin etkinliğine olumlu katkı sunduğu ortadadır. Aynı zamanda üye ülkelerin mevzuatlarındaki yakınlaşmalar entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesine sağlam zemin oluşturmaktadır. Bu zeminde aldığı güç ile Asamblenin, üye devletlerin geleceğe yönelik ortak hedef programı olan Türk Dünyası 2040 Vizyonu'nu etkin biçimde uygulanması sürecinde kardeş Türk iş birliği kurumları ile daha yakın çalışması önem taşımaktadır.

TÜRKPA üyesi ülkeler, önde gelen uluslararası forumlar çerçevesinde, ortak çıkarlarını ilgilendiren konularında karşılıklı olarak birbirini destekler ve ortak tavırlar sergilerler. Bu bağlamda, önde gelen parlamentolar arası kuruluşlarda TÜRKPA üye devletlerin delegasyonlarının düzenli toplantılar yapması faydalı bir istişare mekanizması ve ortak çıkarları destekleme işlevi görecektir.

Üye devletler, birbirlerinin bölgesel ve küresel öneme sahip etkinliklerinde aktif şekilde rol alarak, önde gelen parlamentolar arası örgütlerdeki yüksek görevlere ve girişimlere birbirlerinin adaylıklarını karşılıklı olarak destekleyeceklerdir.

Üye ülkeler arasındaki parlamentolar düzeyindeki iş birliğinin özel aracı olarak TÜRKPA, parlamenter diplomasinin geliştirilmesinde ve siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlara ilişkilerin ve ortak çıkarların yoğunlaştırılmasına yönelik eylemlerin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.